

Mgr. Zdeňka Čepeláková: Ostrov a J.S. Bach

Členům karlovarského Občanského sdružení Bludiště se podařilo zjistit novou významnou skutečnost, která naše město zařazuje do dalších kulturně historických souvislostí. Johann Sebastian Bach pobýval v letech 1718 a 1720 v Karlových Varech s knížetem Leopoldem z Anhalt-Köthenu, v jehož službách tehdy působil. Někdy v rozmezí těchto let vznikla jeho varhanní skladba, nazvaná Malý harmonický labyrint. Labyrint (tedy bludiště) představuje prvek, známý již ze starověku, jeho obsah se ovšem v průběhu staletí měnil, stejně jako jeho forma. Na počátku jde o antickou báji. V Knósu na Krétě, za panování krále Minóa, ohrožovala celou říši obluda, Minótaurus, s tělem muže a hlavou býka, která vyžadovala lidské oběti. Král dal Minótaura uvěznit v labyrintu, z něhož nebylo úniku. Ovšem povinnou daň, ročně sedm dívek a sedm mladíků, musel odvádět. V jedné z těchto obětovaných skupin byl i syn athénské krále Theseus, který se odhodlal obludu zabít. Nebyl by ovšem úspěšný bez pomoci Minóovy dcery Ariadny. Dostal od ní hroudu smůly a klubko zlatých nití. Smůla vyřadila z boje hlavu obludy a niť vyvedla Thesea z bludiště. Hrdinský boj Theseův i nalezení cesty z bludiště se staly symbolem zápasu dobra se zlem, statečnosti se strachem, řádu se zmatkem; tak byl labyrint znázorňován např. v římských mozaikách světských budov. S příchodem křesťanství se středem bludiště a cílem cesty k němu stal Bůh, ústřední princip a tvůrce Všemohára, cesta labyrintem představovala svízelné hledání spásy ve zmatcích hříšného světa. Proto se bludiště, často kruhová, objevovala v dláždění chrámových prostor, stejně jako v náboženské literatuře. Vzpomeňme spisu Labyrint světa a ráj srdce Jana Amose Komenského. V období 16. až 18. stol. dostalo bludiště další formu, a to jako zahradní kompozice. Její matoucí cesty byly vyznačeny stříhanou zelení či kameny. Šlo tu již spíše o součást zahradní architektury a záležitost kratochvilnou. Koncem 18. stol. pak bludiště zanikala, objevila se však znovu a s netušenou intenzitou v devadesátých letech století dvacátého, a to ve Spojených státech a dostalo se jim postupně celosvětové obliby. Tentokrát ovšem s ohledem na psychologické působení onoho hledání správné cesty ke středu, soustředění na ni a tím i vyloučení nepříznivého psychického stavu se tedy labyrintu přisuzuje jakási léčivá moc.

V souvislosti s J. S. Bachem jde o další formu labyrintu, tentokrát hudební. Zmatení cest nakreslených či konstruovaných dostalo svou analogii v jazyku hudby: střídání stupnic, zvyšování a snižování napětí, směřování k určitému vyvrcholení a cesta zpět. Jedním z prvních autorů takového hudebního bludiště byl barokní skladatel, dvorní kapelník markrabě bádenských Johann Caspar Ferdinand Fischer (1656-1746). Připomíná ho

pamětní deska u vstupu do klášterního areálu. Vystudoval totiž latinskou školu u ostrovských piaristů, řádu, který dával mimořádný důraz na duchovní hudbu a hudební výchovu. Protože ostrovská zámecká zahrada, nazývaná „osmým divem světa“, měla hned několik zahradních labyrintů, použil Fischer principu hudebního bludiště, a to jako jeden z prvních komponistů (již roku 1702) ve svém varhanním díle *Ariadne musica*. Odvážně a průkopnický v něm vycházel ze střídání dvaceti stupnic, nesmírně obtížného hudebního prvku, a to formou preludií a fug. Jak dokládají muzikologové, ovlivnila tato skladba (i další Fischerovy kompozice) také tvorbu J. S. Bacha (1685-1750), který tento princip široce rozvinul. Nejvýznamněji v kompozici *Dobře temperovaný klavír* z let 1722 a 1742, doslova „tonálním labyrintu“, složeném z čtyřadvaceti preludií a fug ve čtyřadvaceti durových a mollových tóninách.

Je velmi pravděpodobné, že se pro J. S. Bacha stal právě Ostrov (tehdy Schlackenwerth) cílem některé z cest po okolí Karlových Varů. Ostrovská zahrada, zámecký a klášterní areál byly pro tehdejší lázeňské hosty atraktivním místem výletů, pro hudebního skladatele tím spíše, že zde působil Fischer. Zjištění OS Bludiště, které usiluje o obnovu této historické souvislosti jak v Karlových Varech, tak především v Ostrově, je dalším potvrzením bohaté kulturní historie našeho města. Svědčí také o stálém opakování základního principu lidské existence: hledání pevného bodu, jistoty a záchrany a zápasu o ně.

Mgr. Zdenka Čepeláková